

Den 1 oktober 1999 är det 100 år sedan landsarkivet i Vadstena, landets äldsta landsarkiv, officiellt startade sin verksamhet. Detta jubileumsår kommer slottsvallarna i Vadstena att vara återuppförda i sin helhet genom att byggandet av de södra och västra vallarna fullständigas. Arbetet härmed har pågått sedan sommaren 1997 och för landsarkivets del resulterat i fyra nya arkivmagasin (totalt 2 000 kvadratmeter) i halva den södra vällen. År 1984 tog landsarkivet i anspråk nyinredda arkivmagasin i den östra slottsvällen, som uppfördes under åren 1982–1984.

Från och med innevarande år disponerar landsarkivet således arkivutrymmen i cirka halva slottsvällen. Institu-

*Då landsarkivet
lagom till 100-årsjubileet
flyttar in i nya lokaler
i de rekonstruerade
slottsvallarna har ytterligare
ett stort steg tagits bort
från de ovissa och
svårarbetade förhållanden
som landsarkivet under
större delen av sin existens
verkat under.*

tionen har för första gången under sin 100-åriga historia möjlighet att förvara samtliga mottagna arkivbestånd i arkivlokaler som är utförda på ett regelrätt sätt. Reservmagasinen utanför slottsområdet har avvecklats. Stora rikssalen, som är belägen på tredje våningen i den östra delen av slottet och helt olämplig för förvaring av arkiv, har kunnat sägas upp.

Uppförandet av slottsvallarna, inretdandet av en betydande del av dessa med arkivmagasin samt planeringen för en fortsatt arkivmagasinsutbyggnad i vallarna gör att landsarkivets verksamhet och förläggning till Vadstena för första gången under 1900-talet upplevs som tryggad i ett längre tidsper-

T.v. Landsarkivets forskarsal är sedan 1984 förlagd till den så kallade pelarsalen på första våningen i Vadstena slott.

Personalens pausrum efter ombyggnaden 1997. Rummet har tidigare under större delen av 1900-talet fungerat som arkivmagasin för landsarkivet.

Landsarkivet i Vadstena 1899–1999

spektiv. Frågan om förläggningen till Vadstena och landsarkivdistriktets omfattning har under det gångna seklet varit föremål för omfattande och i tid långt utdragna diskussioner, där Linköping och Jönköping har framförts som alternativa förläggningsorter. Under senare tid har tankar om inrättandet av ett landsarkiv i Småland utgjort ett hot om minskning av distriktet. Att de grundläggande förutsättningarna för landsarkivets verksamhet inte varit självklara utgör en väsentlig förklaring till att institutionen under större delen av 1900-talet fått verka i undermåliga lokaler.

Vid verksamhetens start 1899 fick landsarkivet lokaler på våningsplanen

två och tre i den östra delen av Vadstena slott. På våningsplan två inreddes nuvarande föreläsningssalen till ett gemensamt utrymme för forskarsalsfunktionen och arbetsplatser åt landsarkivets tjänstemän. Personalens nuvarande pausrum och de så kallade östgötarummen togs i anspråk som arkivmagasin, liksom Stora rikssalen med angränsande rum på våningsplan tre. Den så kallade pelarsalen på första våningen fick landsarkivet rätt att disponera först under 1950-talet, men i praktiken utnyttjades utrymmet som arkivmagasin redan under 1920-talet.

I slutet av 1950-talet började landsarkivet på allvar ta steget ut i den västra delen av slottet. Successivt kom alla

smårum väster om bröllopssalen i våningen två trappor upp och motsvarande rum på tredje våningen att tas i anspråk. Även det så kallade herreköket i bottenvåningen ställdes till landsarkivets disposition.

Bristen på magasinutrymmen gjorde att landsarkivet till slut tvingades söka lokaler utanför slottsområdet. Under 1960-talet togs en filial i anspråk i fastigheten Slottsvakten 1 vid Slottsgatan och 1970 tillkom en reservlokal i en av flyglarna till det så kallade Södra Sjukhuset (Asylen). Samma år kunde landsarkivet börja utnyttja slottets nordöstra rondell som arkivmagasin, där arkivalier som tidigare förvarades i slottets västra del placerades.

*Ett av landsarkivets
fyra nya arkivmagasin i
den södra slottsvallen,
vilka stod inflyttnings-
klara i november 1998.*

*Landsarkivets tjänsterum i
de så kallade östgötarummen.
Första våningen byggdes vid
renoveringen av lands-
arkivets lokaler under den
tidigare delen av 1980-talet,
medan entresolvåningen
utfördes 1996–1997.*

*Stora rikssalen i februari
1999 sedan arkiven som
varit placerade här flyttats
till den södra vällen.*

Landsarkivets problem med otillräckliga och olämpliga arkivmagasin samt omoderna arbetslokaler i slottet åtgärdades först under den tidigare delen av 1980-talet. År 1978 beslöt regeringen definitivt att landsarkivet skulle ligga kvar i Vadstena. År 1982 kom ett officiellt besked om att landsarkivet skulle bli föremål för en om- och tillbyggnad. År 1982–1984 blev första och andra våningarna i slottets östra del samt den nordöstra rondellen föremål för en inre ombyggnad och renovering. Landsarkivet fick härigenom en väl fungerande forskarsal, förlagd till pelarsalen, och på andra våningen moderna utrymmen för administration och föreläsungsverksamhet. I den nordöstra rondellen fick institutionen lokaler för biblioteksverksamhet. Vidare uppfördes en tillbyggnad till slottet i form av en vallbyggnad, som var tänkt som en rekonstruktion av de slottsvallar, vilka fanns före 1800-talets mitt men som revs efter beslut av 1847

års riksdag för att användas vid bygandet av Vadstena hamn.

De ursprungliga planerna att bygga slottsvallarna i sin helhet kunde inte realiseras utan bygget begränsades till uppförandet av den östra vällen och en mindre del av den södra. I den östra vällen fick landsarkivet – som ovan nämnts – arkivmagasin, men även lokaler för bokbinderi och konservering. Begränsningen av vallutbyggnaden medförde att landsarkivet måste behålla Stora rikssalen som arkivmagasin och reservlokalen vid Slottsgatan. I början av 1990-talet blev det nödvändigt att komplettera med reservlokaler i Greiffska industrifastigheten i Vadstena och det i staden centralt belägna Odd Fellows hus.

Frågan om en fullständig utbyggnad av slottsvallarna diskuterades under senare delen av 1980-talet och början av 1990-talet. Beslut i ärendet lät vänta på sig, då frågan om inrättandet av ett landsarkiv i Växjö eller Kalmar hade

aktualiserats. År 1994 tog statsmakterna ställning för att landsarkivorganisationen skulle förstärkas genom att Värmlandsarkiv i Karlstad skulle få landsarkivs uppgifter inom Värmlands län. Detta sågs som mindre kostsamt

än alternativet att inrätta ett nytt landsarkiv i Småland. Samma år beslöt riksdagen att uppmana regeringen att snarast återuppföra slottsvallarna i sin helhet. Något senare – i juni 1994 – anslög regeringen 60 miljoner kronor för

ett färdigställande av slottsvallarna. Efter genomförda arkeologiska utgrävningar på slottets borggård och ett stort projekteringsarbete kunde byggverksamheten starta sommaren 1997; en verksamhet som för landsarkivets del

resulterade i en lyckosam långsiktig lösning vad gäller behovet av godtagbara och rationellt fungerande arkivlokaler. ■

Roland Persson
Landsarkivarie och chef för landsarkivet i Vadstena.